

Ob 70-letnici slovenskega dokumentarnega filma »Ljubljana« iz leta 1909

Jugoslovanska kinoteka je v ponedeljek 5. marca 1979 ob tridesetletnici svoje ustanovitve in petnajstletnici obstoja dvorane v Ljubljani pripravila slovesnost, na kateri je predstavila gledalcem zanimive dokumentarne filme, med njimi film »LJUBLJANA« iz leta 1909. Kinoteki pri tem niso bili znani podrobnejši podatki o času nastanka filma. Zato je bil film naslovljen »LJUBLJANA 1911«. O slovesnosti in o filmu je pisalo dnevno časopisje, poročala je tudi ljubljanska televizija.

Film »LJUBLJANA« iz leta 1909 je pomemben zgodovinski dokument, je drugi najstarejši slovenski film in zasluži podrobnejšo obdelavo in predstavitev.

Ta film ni poznan širši javnosti, poznajo ga pa filmski delavci in drugi, ki so v preteklosti raziskovali zgodovino slovenskega filma. Okrog leta 1948 ga je prevzel v varstvo arhiv Triglav filma. Dvajset let pozneje ga je prekopiral Arhiv SR Slovenije in ga uvrstil v zbirko svojih filmov. Ta kopija se razlikuje od tiste, ki so jo predvajali v Kinoteki po tem, da je opremljena z napisi. Ti povedo, da bomo gledali slavnost ob petindvajsetletnici delavskega pevskega društva »Slavec« iz Ljubljane. Naslednji napis predstavi družbo »Premiata ditta S. Spina« iz Trsta, ki je film posnela.

Film o proslavi delavskega pevskega društva »Slavec« prikazuje dogodke, ki so se odigrali v odmaknjeni preteklosti pred sedemdesetimi leti. Je izrazito dokumentaren film. Podrobni opisi slovesnosti v časopisih zaživijo v polnosti pred našimi očmi šele, ko jih spremljamo na filmskem platnu. Skratka, film »LJUBLJANA« iz leta 1909 je arhivski dokument, ki obsega vrsto podatkov, katere more raziskovalec uporabiti pri preučevanju preteklosti. V začetku pritegne pozornost gledalca panorama Ljubljane. Njena podoba se je v sedmih desetletjih bistveno spremenila. Opisi v časopisu ne morejo bralcu predstaviti navdušenja množice, ki je tiste dni valovila po ljubljanskih ulicah. Ob podrobnejšem pregledu filma moremo iz njega izluščiti podatke, ki jih avtor člankov o slovesnosti ni zmozel zajeti v celoti. Praznovanja »Slavca« so se udeležile mnoge ugledne osebnosti tedanjega časa. Filmski režiser Dušan Povh je med množico pred Mestno hišo odkril pisatelja Ivana Tavčarja. Arhivarka Triglav filma Alojzija Omota je pred frančiškansko cerkvijo ugotovila profesorja in

poznejšega direktorja II. državne gimnazije v Ljubljani Josipa Pipenbacherja. Nekateri raziskovalci tega filma zatrjujejo, da so med množico pred magistratom »prepoznali« pisatelja Ivana Cankarja, ki naj bi se bil tudi udeležil proslave »Slavca«. Na stopnicah pred Mestno hišo, blizu Ivana Tavčarja, je med udeleženci slovesnosti oseba, ki je zelo podobna Ivanu Cankarju. Ne moremo pa z gotovostjo potrditi in dokazati, da bi to bil Ivan Cankar. Pisatelj Cankar se je vse leto 1909 do septembra, ko je odpotoval v Sarajevo, mudil na Dunaju. Kljub temu bi se bil glede na takratne prometne možnosti mogel udeležiti slovesnosti »Slavca« v Ljubljani, za katero pa vemo, da je potekala pod okriljem liberalne stranke. Znano je, da je Ivan Cankar zavračal tako liberalno kot klerikalno stranko in je nemogoče, da bi se bil pridružil liberalcem na manifestacijah, kakršna je bila petindvajsetletnica »Slavca«. Dokazano je, da je bil Ivan Cankar konec junija 1909. leta na Dunaju. O tem priča njegova korespondenca. V sedemindvajseti knjigi Zbranih del Ivana Cankarja, ki je izšla v Ljubljani leta 1971, je na strani 219 objavljeno pismo, ki ga je Ivan Cankar pisal na Dunaju založniku Schwentnerju v Ljubljano istega dne, ko so v Ljubljani posneli film, to je 27. junija 1909. V njem piše: »...zato bom danes in jutri porinil vse drugo stran ter skušal rokopis dovršiti«. Naslednja pisma je pisal Cankar Schwentnerju tudi z Dunaja 1. julija in nato 3. julija in 4. julija 1909. leta. Glede na to je izključena vsakršna možnost, da bi bil Ivan Cankar konec junija 1909 v Ljubljani in posnet v filmu.

Pričujoči članek ne prikazuje dejavnosti Slovenskega delavskega pevskega društva »Slavec« v celoti, ampak pojasnjuje le proslavo ob njegovi petindvajsetletnici, dogodke ob njej in pomen filma kot arhivskega dokumenta.

O slovesnosti je tedaj obširno pisal Slovenski narod, ki je v podrobnostih osvetlil proslavo delavskega pevskega društva »Slavec«. Jubilej je »Slavec« praznoval tri dni, od 27. do 29. junija 1909. leta. Mnoga pevska društva, številni gostje, s katerimi se je »Slavec« povezoval, so tiste dni prihiteli v Ljubljano. Zbrana množica je tri dni manifestirala po ljubljanskih ulicah slovensko narodno zavest in slovansko medsebojno sodelovanje.

V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja so bili nekateri slovenski delavci vključeni v Delavskem izobraževalnem društvu, v katerem niso mogli prav razviti svoje dejavnosti. Zlasti jih je motil nemški vpliv. Odločili so se, da ustanovijo lastno društvo. 18. maja 1884 so sklicali shod v gostilni »Pri Lozarju« v Rožni ulici v Ljubljani. Sprejeli so sklep o ustanovitvi delavskega pevskega društva. Izvolili so začasni ustanovitveni odbor in kmalu pripravili drugi shod 25. maja v gostilni »Pri Frincu«. Pripravili so društvena pravila, ki jih je deželna vlada z odlokom z dne 9. junija 1884 potrdila. Tudi je odobrila spremenjena pravila dne 7. januarja 1886. leta. Sprejeli so predlog, da se novo društvo imenuje »Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec«. Prvi občni zbor »Slavca« je bil 9. julija 1884. S tem je društvo zaživelo in začelo svoje plodno delo.

Anton Trstenjak, ki je ob petindvajsetletnici »Slavca« strnil njegovo delo in ga prikazal v knjižici »Slovensko delavsko pevsko društvo Slavec« v Ljubljani ob svoji petindvajsetletnici 1884—1909« pove, da je društvo združevalo slovenske delavce, rokodelce in nižje uradnike. V tem času je sodelovalo na mnogih narodnih prireditvah. Gojilo je narodno pesem in vzbujalo narodno zavest. Poleg tega je delavce izobraževalo in se borilo proti nemštvu na slovenskih tleh. Prirejalo je izlete pevcev in s koncerti obšlo skoraj vse slovenske

Prizor iz filma »Ljubljana« (1909): slovesnost pred magistratom

dežele. Ustanovilo je plesno šolo in v njej gojilo zlasti slovanske plesne. »Slavec« se ni omejl le na delo v svoji domovini. Pot ga je vodila na Hrvatsko, gostoval je pri Čehih, kjer je navezal prijateljske vezi. Ob desetletnici društva so se posamezna slovenska pevška društva združila v Zvezo slovenskih pevskih društev.

Uspehi pevskega zbora so temeljili na načrtnem delu. Že leta 1884 so osnovali pevsko šolo za začetnike. Pouk v njej je bil brezplačen. Prvi društveni prostori so bili v Virantovi hiši, v prostorih »Glasbene matice«. Kmalu so se preselili na Stari trg, od tam pa leta 1896 v Narodni dom, kjer so imeli sedež tudi še leta 1909.

Na temelju pravil je društvo prirejalo pevske večere po večkrat na leto. Tradicionalni so postali nastopi na Martinov večer in Silvestrov večer ter »Slavčeva maškerada«. Preteklost slovenske opere je tesno povezana s pevskim društvom »Slavec«. Oddelek »Slavca« je pristopil k Dramatičnemu društvu kot stalni operni zbor, ki je nastopal na vseh opernih predstavah.

»Slavec« se v domovini ni povezoval le s pevsкими društvi. Njegove vezi so bile tesne zlasti z Ljubljanskim Sokolom, Slovenskim pisateljskim društvom in društvom Narodni dom. Vabili so ga na sokolske veselice, pel je za Družbo

sv. Cirila in Metoda in tako podpiral slovensko šolo. Udeleževal se je tudi prireditve v čitalnicah.

Proslave petindvajsetletnice »Slavca« v Ljubljani so se udeležila slovenska pevska društva iz Štajerske, Koroške, Kranjske in Trsta ter pevska društva iz Hrvatske in Češke. V letu 1908 je pevski zbor »Slavec« nastopil v Pragi. Tam se je seznanil s pevci »Hlahola« in »Škroupova«. Dogovorili so se o obisku Čehov v Ljubljani, kjer naj bi osnovali »Zvezo slovanskih pevskih društev«.

V začetku filma, potem ko je snemalec predstavil panoramo Ljubljane, spremljamo prihod gostov z železniške postaje. Tam jih je sprejel »Slavec« v polnem številu in ob sprejemu zapel, ljubljanski župan Ivan Hribar pa je gostom zaželel dobrodošlico. Vmes je igrala godba Slovenske filharmonije. Množica je zapela himno »Hej Slovani« in se napotila v Narodni dom. Čehi so kmalu po prihodu položili venec pred spomenik pesnika Franceta Prešerna. Vsa društva, ki so sodelovala na proslavi, so se zbirala v Narodnem domu. Bilo jih je okrog sto, kakor poroča Slovenski narod. Razvrstila so se v sprevod, ki se je napotil po mestnih ulicah in je potekal po današnji Cankarjevi in Čopovi cesti, Wolfovi in Gosposki ulici, Turjaškem trgu in po Bregu ter po Levstikovem in Starem trgu, kjer se je množica vila pred Mestno hišo. Ljubljancani so napolnili pločnike in pozdravljali mimoidoče. Predsednik »Slavca« Ivan Dražil je pred Mestno hišo nagovoril mestno občino ljubljansko, občinski svet in župana. Poudaril je, da se je zbrala množica pevcev iz vseh slovanskih pokrajin Avstrije in prihitela v Ljubljano, da bi proslavila slovensko pesem. Nato je udeležence slovesnosti pozdravil Ivan Hribar, ljubljanski župan. V slavnostnem govoru je orisal sodelovanje slovanskih narodov in prikazal vlogo pevskih društev v krepitvi medsebojnih prijateljskih vezi, v boju proti nemškutarstvu, pri čemer je imelo častno mesto delavsko pevsko društvo »Slavec«. To je s številnimi nastopi budilo narodno zavest, krepilo in poglobljalo prijateljske vezi med slovanskimi narodi. Sledila sta še govora predsednika Zveze čeških pevskih društev dr. Karla Motejla in predsednika Hrvatskih pevskih društev. Navdušenje je doseglo vrhunec, ko je množica zapela pesem »Lepa naša domovina« in »Hej Slovani«. Na zastavo »Slavca« so pripeli slavnostni trak z napisom »1884 Slavcu ob njegovi petindvajsetletnici«. Medtem so se z gradu oglašali streli topov. Po končani slavnosti se je sprevod napotil po Vodnikovem trgu, današnji Trubarjevi in Miklošičevi cesti pred Narodni dom, kjer se je dopoldanska svečanost zaključila.

Poleg prihoda gostov z železniške postaje prikazuje film tudi sprevod in zborovanje pred Mestno hišo. Snemalec je spremljal mimoidoče na Prešernovem trgu in nato slovesnost pred Mestno hišo.

Popoldne je bilo družabno srečanje v dvorani hotela »Tivoli«. Župan Ivan Hribar je v daljšem govoru poudaril narodno poslanstvo, ki ga je opravljal »Slavec«. Dejal je, da je združeval vse napredne Slovence; da je narodno zavest vzbujal povsod, kjer je deloval, in da se je povezal s Hrvati. Župan se je Čehom zahvalil za pomoč, ki so jo v preteklosti izkazali Slovincem v boju proti istemu nasprotniku. Med prireditvijo je ves čas igrala godba Slovenske filharmonije.

Drugi del filma prikazuje popoldanske slovesnosti z naslovom »Veselica v Zvezdi«. V Zvezdi so postavili stojnice in na njih stregli gostom. Združeni pevski zbor vseh društev je zapel pesmi »Hej Slovani«, »Lepa naša domovina« in »Slovenec in Hrvat«. Posamezna pevska društva so nato pela na raznih

Detajl iz prejšnje podobe: v sredi desno od dam moški, ki naj bi bil Ivan Cankar, za njim desno Ivan Tavčar

mestih Zvezde. Deželna vlada ni vztrajala pri odloku, da se mora veselica zaključiti opolnoči in tako se je ta nadaljevala do jutra. Nemci so se v istem času zbrali na svoji prireditvi v Kazini. Veselice v Zvezdi niso mogli preprečiti. Številno orožništvo je zaman čakalo priložnosti, da bi onemogočili veselico, ki je potekala popolnoma mirno.

Film »LJUBLJANA« iz leta 1909 se z veselico konča. Slavje in manifestacije v Ljubljani pa so se nadaljevale s pevskimi nastopi še dva dni.

Naslednji dan je »Slavec« priredil v Narodnem domu zborovanje. Predsednik Ivan Dražil je poudaril, da bo manifestacija v Ljubljani dosegla največji uspeh z ustanovitvijo Zveze slovanskih pevskih društev. Ta naj bi povezala Hrvate, Srbe, Bolgare, Čehe, Poljake, Ruse in Slovence. Štela naj bi okrog 560 društev, med njimi 70 hrvatskih in 41 slovenskih. Načrt je predvideval, da naj bi Zvezo dokončno ustanovili leta 1911, ob petdesetletnici praškega »Hlahola«.

Poleg tega je bil drugi dan slovesnosti večji koncert v veliki dvorani hotela Union. Potem so se udeleženci proslave poklonili spominu Rudolfa Lundra, ki je bil član »Slavca« in je padel 20. septembra 1908. leta z Ivanom Adamičem med znanimi demonstracijami v Ljubljani proti nemškemu nasilju. Takrat se je »Slavec« v celoti udeležil pogreba, kjer je pel žalostinke. V svojih prostorih pa je društvo izobesilo sliko padlega Lundra.

Slovenec o poteku slovesnosti »Slavca« v Ljubljani ni poročal. Šele drugi dan je objavil kratko notico, v kateri pozdravlja brate Čehe in Hrvate ter obžaluje, ker se klerikalna stranka ne bo mogla udeležiti proslave petindvajsetletnice »Slavca«. Dalje piše, da »Krivdo za to nosi liberalna stranka. Člani Slavca so bili, ki so naše somišljenike grdili, in odbor Slavca je bil, ki ni dal za to niti najmanjšega zadoščenja«. Nato je Slovenec pozival, naj pripadniki klerikalne stranke ne izobesijo na svojih hišah zastav v počastitev praznika »Slavca«.

Nasprotovanje klerikalne stranke je Slovenski narod takole komentiral: »Niti ni bilo opaziti odsotnosti klerikalcev. Slavec je delavsko pevsko društvo ... Ljubljana je izkazala čast in spoštovanje delavskemu stanu«.

Zanimivo je tudi dejstvo, da so posneli film o »Slavcu« le dobrih deset let po nastanku filma sploh, kar izpričuje velik ugled, ki ga je uživalo delavsko pevsko društvo »Slavec«.

Le soixante-dixième anniversaire du film documentaire »Ljubljana«

L'auteur parle du deuxième des plus vieux films documentaires slovènes, »Ljubljana«, de 1909, que jusqu'ici fut inconnu au large public. Le film montre une partie d'événements qui eurent lieu à l'occasion du 25e anniversaire de la chorale d'ouvriers »Slavec« qui fut fondée en 1884 et fut toujours active, en relation avec d'autres associations nationales, même avec l'Association des écrivains slovènes et elle entretenait de vifs contacts avec les Croates et les Tchèques (tournée à Prague). Dans la première partie, le film montre une panorama de Ljubljana, la réception des hôtes à la gare de Ljubljana, le cortège où vont les chanteurs de tous les pays slaves inclus en Autriche, le peuple enthousiaste ornant la haie, les personnalités politiques et culturelles de l'époque parmi lesquelles l'écrivain Ivan Tavčar et le maire Ivan Hribar (certains connaisseurs de ce film affirment de voir dans la foule l'écrivain Ivan Cankar ce qui paraît impossible à l'auteur de l'article), la réunion devant l'hôtel de ville et, dans la seconde partie, on voit la fête foraine dans le parc municipal de l'Étoile. Il nous paraît intéressante la notice de l'auteur que le film avait été fait seulement dix ans après le commencement du cinéma.